

Asia: VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

Eduskunnan sivistysvaliokunnan asiantuntijakuuleminen 5.2.2021

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista Agenda2030-toimintaohjelmasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on ollut valmistelemassa selontekoa.

Selonteon mukaisesti pohjoismaisen hyvinvointimallimme kulmakivinä ovat ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, verorahoitteiset hyvinvointi-, turvallisuus-, koulutus-, kulttuuri- ja liikuntapalvelut, suuri sosiaalinen liikkuvuus ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta. Ylipäättään asian voi kiteyttää, että vahvalla sivistyspohjalla edistetään kaikkien Agenda2030:n tavoitteiden toteuttamista.

Koulutuspolitiikka

Suomi on kansainvälisesti vertaillen menestynyt hyvin Agenda-tavoitteen 4 (hyvä koulutus) toteuttamisessa. Esimerkiksi valtakunnalliset varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen opetussuunnitelmien perusteet sekä ammatillisen koulutuksen tutkinnot sisältävät hyvin kestävän kehityksen näkökulman. Haasteita on muun muassa tasa-arvoon (ml. sukupuolten edelleen havaittavat oppimiserot), koulutuksen saavutettavuuteen, lukutaidon ylläpitämiseen ja jatkuvaan oppimiseen liittyen.

Meneillään on hallitusohjelman mukaisia ja Agenda2030-selonteossa mainittuja hankkeita, joilla vastataan yhteiskunnan kehitystarpeisiin. Tällaisia ovat 1) jatkuvan oppimisen vahvistaminen, 2) koulutuspoliittinen selonteko, 3) varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus oppia-kehittämishjelma (2020-2022), 4) ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus osata -kehittämishjelma (2020-2022) sekä 5) korkeakoulujen saavutettavuussuunnitelman laadinta (valmistuu 31.7.2021 mennessä). Näistä koulutuspoliittinen selonteko kattaa kaikki koulutusasteet ja tulee antamaan linjauksia koulutuksen ja tutkimuksen kehittämiseksi niin, että ne palvelevat Suomen kansallisen ja kansainvälisen toiminnan näkökulmia ja tarpeita.

Jatkuvan oppimisen tavoite nyky-yhteiskunnassa

Jatkuvaa oppimisen kehittämistä koskevat linjaukset hyväksyttiin joulukuussa 2020. Ne liittyvät oppimiseen osana työelämää, jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmään ja palvelujen saavutettavuuteen. Koulutus- ja työllisyyspalveluja kehitetään kokonaisuutena, sillä uudistuksella halutaan vastata erityisesti työelämän muutoksista aiheutuviin osaamistarpeisiin. Uudistusten toteuttamisesta valmistellaan kevään 2021 aikana tarkempi toimeenpanosuunnitelma. Rahoitustarpeista sovitaan julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvioiden yhteydessä sovittaen ne yhteen muiden menotarpeiden kanssa.

Varhaiskasvatus ja perusopetus

Oikeus oppia –kehittämishjelmillä (2020-2022) edistetään oppimista, tasa-arvoa ja hyvinvointia sekä vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua hallitusohjelmaan sisältyvien linjausten mukaisesti. Tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä oppimiseroja sekä vahvistaa oppimisen tukea. Ministeriö on asettanut kaksi työryhmää: toisen valmistelemaan tasa-arvoa koskevaa kokonaisuutta ja toisen edistämään lapsen ja oppimisen tukea ja inklusiivisuutta. Lisäksi hankkeessa vahvistetaan mm. varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen johtamisen laatua, luku- ja monilukutaitoa ja demokratiakasvatusta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkistanut viime kesäkuussa opinto-ohjauksen kehittämisohjelman vahvistamaan opinto- ja oppilaanohjausta perusopetuksessa ja toisella asteella. Tavoitteena on tukea opinto-ohjauksen roolia oppijan osaamisen ja erityisesti vahvuuksien tunnistamisessa.

Toisen asteen koulutus – lukio ja ammatillinen koulutus

Oppivelvollisuuden laajentaminen tulee voimaan 1.8.2021. Oppivelvollisuusikä nousee 18 vuoteen ja oppivelvollisuus kattaa jatkossa myös lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen. Koulutus on maksutonta. Tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja lasten ja nuorten hyvinvointia.

Ammatillisen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa parantava Oikeus osata -kehittämisohjelma (2020–2022) varmistaa osaltaan, että kaikki ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat saavat vankan ammattiosaamisen ja hyvät perustaidot työtä, elämää ja elinikäistä oppimista varten. Jo nyt ammatillisen koulutuksen tutkinnoissa kestävä kehitys on yksi jatkuvan oppimisen avaintaidoista, joka arvioidaan osana ammatillista osaamista. Kestävän kehityksen osaaminen sisältyy ammattialakohtaisesti tutkinnon perusteisiin sekä perustutkintojen yhteisiin tutkinnon osiin.

Vuonna 2018 voimaan tulleiden säännösten mukaan oppisopimuskoulutusta rahoitetaan samantasoisesti kuin muutoinkin järjestettyä ammatillista koulutusta. Opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa ja arvioi ammatillisen koulutuksen reformin ja uuden rahoitusjärjestelmän vaikutuksia mm. koulutustarjontaan, koulutuksen alueelliseen ja kielelliseen saavutettavuuteen, opintojen kulkuun, tutkintojen suorittamiseen ja työllistymiseen. Reformin vaikutuksia voidaan arvioida myöhemmin, kun tietoa kertyy useammalta vuodelta.

Lukiolaki uudistettiin vuonna 2018 kohentamaan lukiokoulutuksen vetovoimaa yleissivistävänä, korkeakouluihin jatko-opintokelpoisuuden ja valmiudet tuottavana koulutusmuotona, vahvistamaan koulutuksen laatua ja oppimistuloksia sekä sujuvoittamaan siirtymistä korkea-asteen opintoihin. Lisäksi Agenda 2030 tavoitteita on huomioitu uusien lukion opetussuunnitelmien sisällöissä (voimaan 1.8.2021). Niihin on sisällytetty kuusi Agenda 2030 tavoite 4:n sisältöjä tukevaa laaja-alaista osaamisen aluetta (hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, eettisyys ja ympäristöosaaminen, globaali- ja kulttuuriosaaminen).

Korkeakoulut

Kestävä kehitys on yksi korkeakoulujen kaiken toiminnan lähtökohta opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisissä kauden 2021-2024 sopimuksissa. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut julkaisivat kumpikin vuoden 2020 lopulla kunnianhimoiset tavoitteet, joiden lähtökohtana ovat Agenda2030:n tavoitteet sekä tuen antaminen mm. hallitusohjelman hiilineutraalius- ja ilmastotavoitteille.

Vapaa sivistystyö

Tekeillä olevassa koulutuspoliittisessa selonteossa vapaan sivistystyön koulutuksen osalta tavoitteena on, että koulutus toimii saavutettavuutensa kautta demografisessa ja taloudellisessa kehityksessä väestön oppimisen poluttajana ja mahdollistajana. Vapaan sivistystyön avulla eri ikäiset ihmiset, eri kieliryhmät ja eri kohderyhmät pääsevät paremmin osaksi yhteiskuntaa.

Kulttuuripolitiikka

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikkaan liittyvillä toimilla on suuri merkitys kestäväen kehityksen toteutukseksi kokonaisvaltaisesti. Hallitusohjelman mukaan elävä kulttuuri on muodostaa sivistisyhteiskunnan itseisarvoisen perustan, vahvistaa demokratiaa ja sananvapautta. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuu-

riipolitiikan strategian 2025 tavoitealueet 1) luovan työn monipuolistaminen, 2) eri väestöryhmien osallisuuden ja osallistumisen lisääminen kulttuuriin ja 3) kulttuurin perustasta huolehtiminen ovat linjassa kestävä kehityksen tavoitteiden kanssa. Kestävä kehitys on kulttuuri- ja taidepolitiikan alan virastojen tulossopimusten vuosille 2020-2023 yksi lähtökohta. Sitä edistetään virastojen oman toiminnan kautta sekä vahvistamalla demokraattista ja tasa-arvoista kehitystä taiteen ja kulttuurin keinoin, kulttuuriperinnön suojelua, yhdenvertaista oppimista ja lukemista sekä turvallista mediaympäristöä ja -kasvatusta. Käynnissä on monia hallitusohjelman mukaisia ja Agenda 2030 selontekoon sisältyviä hankkeita.

Taiteen ja kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutukset

Kulttuurin hyvinvointivaikutusten vahvistamiseksi huhtikuussa 2020 käynnistyi Kulttuurinhyvinvoinnin yhteistyöryhmän työ, jossa tavoitteena on vuoteen 2023 mennessä muun muassa rakentaa ministeriöiden välille asiaan liittyvät pysyvät toimintatavat ja päästä hankerahoituksesta kohti vakaata rahoituspohjaa.

Taiteen toimintaedellytysten parantamisen tavoitetta toteuttaa esittävän taiteen valtionosuusudistus. Laki esittävän taiteen edistämisestä (1082/2020) korvaa aiemman teatteri- ja orkesterilain ja sen soveltamisala kattaa kaikki esittävän taiteen muodot. Lailla turvataan esittävän taiteen palveluiden saatavuus tasa-arvoisesti maan eri puolilla. Rahoituksen ennakoitavuutta ja toiminnan pitkäjänteistä suunnittelua helpottaa monivuotinen rahoitussuunnitelma.

Lastenkulttuurin valtionavustuksiin on osoitettu yhteensä seitsemän miljoonan euron määrärahalisäys, joka kohdentuu vuosille 2020-2023. Vuonna 2020 käynnistynyt lasten ja nuorten harrastuksia koulupäivän yhteyteen tuova Suomen malli mahdollistaa yhdenvertaisesti lapsille ja nuorille maksuttoman harrastuksen koulupäivän yhteydessä. Toiminta alkoi pilottina ja tarkoitus on vakiinnuttaa toiminta kaikissa kunnissa.

Taiteen perusopetus

Vuonna 2021 taiteen perusopetuksen opetustuntikohtaiseen valtionosuuteen oikeuttavan järjestämisluvan sai 13 uutta koulutuksen järjestäjää ja viiden koulutuksen järjestäjän lupaa laajennettiin. Hallitus jatkaa lukutaitoa ja lukemista edistävää Lukuliike –hanketta, johon on varattu määräraha valtion talousarviossa 2021.

Luovat alat ja kulttuurimatkailu

Hallitusohjelman mukaisesti vahvistetaan kulttuurimatkailua. Tavoite on lisätä luovien alojen työpaikkoja sekä tukea kulttuurimatkailun elpymistä ja sopeutumista toimintaympäristöön, joka on muuttunut Covid-19 seurauksena. Vuoden 2021 talousarviossa kulttuurimatkailuun on osoitettu lisärahoitus. Kulttuurimatkailu kehitetään ottaen huomioon erityisesti Agenda 2030 –tavoite vahvistaa paikallista kulttuuria sekä edistää paikallisia tuotteita hyödyntävää ja työpaikkoja lisäävää matkailua.

Kulttuuriperintö ja arkkitehtuuri

Kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelun tehostaminen on yksi Agenda 2030:n tavoitteista. Käynnistymässä on kulttuuriperintöstrategiatyö, joka lähtee siitä, että kulttuuriperintö on voimavara tulevaisuuden kestäville ratkaisuille yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla. Esitys uudeksi arkkitehtuuripolitiikan ohjelmaksi luovutettiin tammikuussa 2021. Esitys on lausuntokierroksella. Kestävä kehitys ja elinkaariajattelu on otettu huomioon.

Nuoriso- ja liikuntapolitiikka

Nuoriso

Nuorisotyössä ja –politiikassa kestävä kehitys on mukana koko toimialalla nuorisolain (1285/2016) 2 §:ssä (nk. tavoitepykälä). Lain tavoitteena on edistää nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia yhteiskunnassa, tukea nuorten kasvua, itsenäistymistä, harrastamista, edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä oikeuksien toteutumista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja. Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat: 1) yhteisvastuu, kulttuurien moninaisuus ja kansainvälisyys, 2) kestävä kehitys, terveet elämäntavat sekä ympäristön ja elämän kunnioittaminen ja 3) monialainen yhteistyö.

Valtioneuvosto hyväksyi joulukuussa Valtakunnallisen nuorisotyön ja –politiikan ohjelman vuosiksi 2020–2023 (VANUPO). Hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden osalta ohjelma sisältää kolme tavoitekokonaisuutta: 1) Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee, 2) nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen ja 3) Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat. Lähes kaikkien ohjelmaan sisältyvien toimenpiteiden toteutus on aloitettu ja osassa niistä on jo saavutettu selvää edistymistä.

Liikunta

Liikuntalaki (390/2015) edellyttää liikuntaa edistäviltä järjestöiltä mm. sitoutumista yhteiskuntavastuulliseen toimintaan. Valtionavustusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä haettaessa arvioidaan järjestöjen tilaa ja toimintaa hyvän hallinnon, tasa-arvo ja yhdenvertaisuuden, terveellisyys ja turvallisuuden sekä antidopingtoiminnan osalta. Järjestöjen on tullut toimittaa hakemuksen liitteenä päivitetyt ja ajantasaiset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat, käsittäen niin hallinnon kuin toiminnan sekä sisältäen arvioinnin ja seurannan. Vuoden 2022 avustushaussa edellytetään myös järjestöiltä ympäristövastuusuunnitelmia. Järjestöjä koulutetaan ympäristövastuun suunnitteluun, mutta myös muiden vastuullisuuskriteerien toteuttamiseen yhdessä Olympiakomitean kanssa. Olympiakomitea ylläpitää myös aktiivista liikunnan ympäristövastuuverkostoa. Lisäksi ministeriö on tukenut tapahtumien ympäristövastuuohjelmaa, Ekokompassin luomista.

Terveiden ja hyvinvoinnin edistämiseksi liikunnan avulla, lisättiin liian vähän liikkuvien ihmisten mahdollisuuksia liikuntaan Valtakunnallisen Muutosta liikkeellä – Terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan kokonaisuuden avulla. Käynnistettiin hallitusohjelman ja liikuntapoliittisen selonteon mukaisesti valtioneuvoston ja liikuntaa edistävien järjestöjen yhteinen Liikuntapolitiikan koordinaatioelin.

Hallitusohjelman mukaisesti laajennettiin Liikkuva koulu -ohjelmaa yhteiseksi koko elämäkulun liikkumisohjelmaksi kattavaksi Liikkuvat-ohjelmaksi. Vuonna 2020 käynnistettiin uusi Liikkuva perhe -ohjelma. Liikkuva varhaiskasvatus-, Liikkuva koulu- ja Liikkuva opiskelu -ohjelmien avulla lisättiin lasten ja nuorten sekä henkilöstön osaamista ja osallisuutta varhaiskasvatus-, koulu- ja opiskelupäivien liikunnallistamiseksi. Työikäisen aikuisväestön liikkumisen edistämistä jatkettiin uuden Liikkuva aikuinen -ohjelman avulla (ent. Kunnossa kaiken ikää KKI). Ikäihmisten liikkumista edistettiin huhtikuussa 2020 käynnistyneen Ikiliikkuja-ohjelman avulla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kestävän kehityksen linjat

Opetus- ja kulttuuriministeriö laati vuonna 2020 oman hallinnonalan kestävän kehityksen linjauksen tukemaan kansallista Agenda2030-työtä. Linjauksen näkemyksenä on, että koulutus-, tutkimus-, kulttuuri-, nuoris- ja liikuntapolitiikan keinoin voidaan osallistua kaikkien Agenda2030-tavoitteiden toteuttamiseen. Linjat määrittelee lähivuosien oleelliset kehittämistä vaativat toimenpiteet niin ministeriön sisäisen toiminnan, hallinnonalan ohjauksen kuin kansalaisyhteiskunnan kanssa tehtävän yhteistyön osalta.